

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

На правах рукопису

ДЯКІВ

Ольга Петрівна

**ОЦІНКА ТА МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ**

Спеціальність 08.09.02 – зайнятість та ринок праці

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Львів 1995

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства.

Науковий керівник - *доктор*

економічних наук,

професор,

Заслужений економіст України

В. П. Вихрущ

Офіційні опоненти: - *доктор економічних наук,*

професор

В. П. Онищенко

- *кандидат економічних наук,*

професор

Є. П. Качан

Провідна установа - *Науково-дослідний економічний інститут*

Мінекономіки України

Захист дисертації відбудеться «30» травня 1995 р. 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.10.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук в інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 290008, Львів – 8, вул. Театральна, 17.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий «28» квітня 1995 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,**

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1 Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ринкова економіка формується і розвивається як органічна єдність багатьох ринків: капіталу, землі, житла, товарів, послуг, робочої сили тощо. Особливе місце займає ринок праці, наслідки функціонування якого постійно знаходяться в полі зору держави, оскільки відтворення такого товару, як робоча сила – це відтворення трудових ресурсів і в цілому продуктивних сил суспільства.

Ринок праці є невід’ємною складовою частиною загальноекономічного ринкового механізму. Саме ринок праці повинен сприяти більш раціональному використанню трудового потенціалу країни, ефективному регулюванню руху незайнятої робочої сили. Він стає своєрідною ареною, на якій вирішуються проблеми оплати і умов праці, поліпшення якісних характеристик працівників.

Цілком зрозуміло, що загальний рівень ринкових відносин, як і стан справ на ринку праці, залежить від економічної і політичної ситуації в країні. У зв’язку з цим слід відзначити, що процеси, які відбуваються в економіці сучасної України, не є тільки негативними наслідками тривалого функціонування адміністративно-командної системи управління. Це також прямий результат прорахунків в організації і проведенні самої економічної реформи, відсутності незалежної стратегії з боку відповідних державних структур. Звідси довготривале поглиблення економічної кризи і як наслідок – зубожіння переважної більшості населення держави. Спад виробництва, нарощування інфляційних процесів, які досягли катастрофічних розмірів дають підставу зробити висновок про необхідність серйозних економічних, соціальних і політичних кроків для забезпечення стабілізації економічного становища і переходу від стагнації економіки до її поступального розвитку.

Зрозуміло, що подолання соціально-економічної кризи, стабілізація економіки можливі тільки при умові нарощування обсягів виробництва,

ефективного використання робочої сили, проведення активної трудозберігаючої політики.

Тому насамперед слід створити таке економічне середовище, яке, спираючись на соціальні, організаційні, правові заходи, стимулювало б розвиток названих процесів, що і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження.

1.2. Ступінь опрацювання проблеми. Ще кілька років тому питання про ринок праці як економічну категорію взагалі не стояло. Це пояснювалось тим, що при соціалізмі працівник ніби не є відокремленим від засобів виробництва, а є господарем загальнонародної власності.

Насправді держава виступила власником переважної (основної) частини засобів виробництва, а працівник був відокремлений від реальної участі в управлінні виробництвом та розпорядженні результатами своєї праці. Держава, усереднюючи умови оплати праці, породжувала зрівнялівку, чим ще більше посилювала процес відчуження праці від її результатів.

Демократичні перетворення, утвердження нових поглядів на роль ринку праці в забезпеченні зайнятості населення значно змінили підходи до дослідження процесів формування ринку праці, ефективного використання трудових ресурсів. Це переконливо засвідчує аналіз наукових публікацій К. Демідова, І. Заславського, І. Маслової, А. Никифорової, В. Томашкевича, Т. Кріцук, С. Українця, в яких визначенні перспективи формування і функціонування ринку праці, порушенні питання удосконалення державної системи зайнятості населення.

Проблеми управління трудовими ресурсами, їх рух і раціональне використання, а також удосконалення якості як умов конкурентноспроможності на ринку праці розглянуті в роботах О. Бугуцького, М. Долішнього, Є. Качана, В. Онікієнка, Л. Рибаківського, Н. Тітової, М. Шаленко. У працях В. Данюка, Л. Костіна, О. Котляра, А. Никифорової, О. Хомри, Є. Янковської, в яких висвітлюються різні аспекти відтворення робочої сили й пов'язані з ними всілякі сторони функціонування ринку праці.

Особливої уваги заслуговує школа українських економістів, політологів, соціологів, що вивчають дану проблему. Тут визначились декілька напрямків. Перш за все – дослідження проблеми формування і становлення ринку праці в Україні в роботах Д. Богині, В. Васильченка, В. Шамоти. В монографіях М. Долішнього, С. Злупка, В. Онищенко, М. Пітюлича, С. Писаренко вирішується дослідження не тільки трудових ресурсів, їх раціонального використання, а й визначення регіональних особливостей їх формування. Значна частина праць С. Бандура, І. Бондар, О. Єгорова, В. Єрасова, Є. Лібанової, Б. Трубенка, Л. Шевченко, М. Шаленко присвячена дослідженню причин, які породжують безробіття, а також шляхів розвитку політики соціального захисту населення в умовах дії ринкових відносин. Причини та наслідки, що обумовлюють кризу в соціально-економічному житті розглянуті в монографіях В. Бевза, Ю. Павленка, Н. Петренка, М. Шаленко.

Незважаючи на позитивні зрушення у визначенні проблеми зайнятості у вітчизняній економічній літературі, дослідження регулювання ринку праці на регіональному рівні поки що не набули належного розвитку. До цього часу залишилась нерозглянутою значна кількість питань правового, економічного, організаційного, соціального характеру, які виникають при формуванні та функціонуванні ринку праці. Особливо це стосується методів регулювання ринку праці.

1.3. Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертації є дослідження процесу формування і використання трудових ресурсів в умовах ринкових відносин, розробка механізмів регулювання зайнятості, вироблення методичних і практичних рекомендацій щодо збалансованості попиту і пропозиції робочої сили на регіональному рівні.

Досягнення поставленої мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- розгляд теоретичних основ регулювання ринку праці;
- вивчення і узагальнення зарубіжного досвіду регулювання зайнятості трудових ресурсів у країнах з розвиненою ринковою економікою;

- дослідження формування ринку праці в Україні з відповідним розглядом концепції формування регіонального ринку праці;
- розробка методичних підходів щодо складання розрахункового балансу ринку праці, дослідження попиту і пропозиції робочої сили на рівні регіону;
- аналіз регіонального ринку праці;
- розгляд механізмів регулювання ринку праці;
- організація професійної перепідготовки безробітного населення.

1.4. Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження в дисертаційній роботі виступає регіональний ринок праці Тернопільської області. Предметом дослідження визначені механізми регулювання ринку праці, що впливають на формування та функціонування останнього.

1.5. Хронологічні рамки дослідження. Виходячи з науково-практичної доцільності, вони охоплюють 1991-1994 роки. Це період найбільш активних перетворень в галузі становлення і функціонування ринку праці.

1.6. Методичні і теоретичні основи дослідження полягають в оцінці і вивченні механізмів регулювання ринку праці в регіоні. В процесі дослідження ми спиралися на наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені різноманітним аспектам даної проблеми, а також на матеріали періодичної преси. Широко використовувались статистичні матеріали.

Методика дослідження, запропонованого в дисертації, включає аналіз статистичних звітів центрів зайнятості та Державного центру зайнятості. В процесі обробки та узагальнення одержаної інформації були використані методика математичної статистики, порівняння, вибірових спостережень тощо.

1.7. Наукова новизна роботи. Новими науковими результатами дослідження є такі:

- розкрито концепцію формування ринку праці на регіональному рівні з врахуванням передумов створення, механізму функціонування, регулювання та соціального захисту населення;

- обґрунтовано методичний підхід щодо розробки розрахункового балансу ринку праці на основі двох головних показників: пропозиції робочої сили та попиту на неї;
- розраховано показники оцінки реального стану регіонального ринку праці, які характеризують рівень зайнятості населення, стан організації ринку праці та її ефективність;
- обґрунтовано шляхи покращення організації професійного навчання безробітних;
- запропоновано методичку аналізу організації професійного навчання безробітних в системі регіональної служби зайнятості.

1.8. Практичне значення роботи полягає в тому, що одержані впродовж дослідження результати дозволяють на порівняльній основі більш докладно визначити стан регулювання пропозиції на ринку праці, провести прогноз зайнятості на регіональному рівні. Розкриті в дисертаційному дослідженні оцінка і механізми регулювання ринку праці дають можливість здійснювати цілеспрямовану роботу по забезпечення соціального захисту населення. Результати дослідження можуть бути використані при розробці теоретичних і практичних аспектів концепції регіонального ринку праці і соціального захисту безробітних, зокрема організації професійної перепідготовки безробітних.

1.9. Апробація роботи. Основні результати положення та висновки проведеного дисертантом дослідження були представлені ним у розпорядження Тернопільського обласного центру зайнятості і знайшли практичне застосування при розробці програм організації професійної освіти безробітних.

Окремі положення дисертації викладені також в ряді наукових праць.

1.10. Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 5 наукових робіт, загальним обсягом 1,9 д.а.

1.11. Структура і обсяг роботи. Відповідно з метою, завданням, логікою та хронологічними рамками дослідження визначена структура роботи, яка складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків та бібліографії.

Обсяг роботи складається із 140 сторінок машинописного тексту, 5 рисунків, 3 таблиць та 20 додатків.

2. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

2.1. Зайнятість з точки зору економічних позицій суспільства – це діяльність працездатного населення, направлення на відтворення суспільного продукту, створення національного доходу, надання всім бажаючим і здатним працювати у суспільному виробництві.

Регулювання зайнятості населення проходить на макро- і мікроекономічному рівнях. Макрорівень – це функціонування державного механізму економіки, де поряд з глобальними і найбільш важливими проблемами прямим або побічним способом регулюється зайнятість населення. На мікроекономічному (сегментному) з прив'язкою до макрорівня безпосередньо вирішуються проблеми зайнятості і безробіття. Іншими словами, мікроекономічна сфера являє собою ринок праці і використання робочої сили безпосередньо на підприємствах і організаціях.

У вузькому розумінні механізм регулювання ринку праці – це склад нормативних актів, законодавчих або колективно-договірних, якими керуються партнери при реалізації політики зайнятості.

У більш широкому розумінні механізм регулювання ринку праці охоплює набір економічних, юридичних, соціальних, психологічних та демографічних факторів, які обумовлюють функціонування ринку праці.

2.2. У вступі обґрунтовуються актуальність теми дисертації, характеризується ступінь її розробки в науковій літературі, визначається тема й завдання, об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні рамки, методологічна та емпірична база, формулюється наукова новизна та практичне значення дисертаційної роботи, описується її апробація та структура.

2.3. Перша глава «Теоретичні передумови регулювання зайнятості населення» складається з трьох параграфів. В параграфі 1.1. «Теоретичні аспекти вивчення проблеми зайнятості населення» розглядаються

фундаментальні теоретичні дослідження з питань зайнятості як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

Сучасна зарубіжна наука представлена кількома моделями ринку праці, які пояснюють його структуру, функціонування і особливо феномен безробіття на мікро- і макрорівні.

Класична (неокласична) теорія «цінової рівноваги» (Маршал. А., Пігу А. та інші) виходить з того, що основним регулятором ринку праці є реальна заробітна плата (ціна праці). В умовах досконалої конкуренції вона гнучко змінюється і прагне рівноваги на такому рівні, де обсяг ринкового попиту на працю дорівнює обсягу пропозиції праці. Проблеми безробіття і дефіциту трудових ресурсів розв'язуються за допомогою механізму ринкового саморегулювання.

З точки зору класиків капіталізм представляє собою саморегулюючу економіку. Допомога держави у функціонуванні економіки розглядалася зайвою, більш того, шкідливою.

Положенню класичної теорії зайнятості вперто суперечив один суттєвий факт – повторючі періоди тривалого безробіття та інфляції.

Після першої світової війни особливо в тридцяті роки серйозним випробуванням для урядів багатьох капіталістичних країн виявилось масове безробіття. Особливої актуальності набув макроекономічний аналіз зайнятості. В теорія у цей час оформляється кейнсіанська модель ринку праці.

Кейнсіанська теорія зайнятості суттєвим чином відрізняється від класичного підходу. Головний висновок цієї теорії полягає в тім, що при капіталізмі просто не існує такого механізму, який би гарантував повну зайнятість населення. Стверджується: що економіка може бути збалансованою при значному рівні безробіття і при відчутній інфляції; участь держави у функціонуванні економіки бажана, а часто і вкрай необхідна.

За останні два десятиліття з'явилися альтернативні макроекономічні концепції, такі як монетаризм і теорія раціональних сповідань.

Монетаристи та їх прихильники (М. Фрідмен, Ф. Махлуп, Л. Роббінс, Ф. Хайєк), опираючись на класичну економічну теорію, відстоюють можливість досягнення макроекономічної стабільності і довгострокової рівноваги тільки в умовах повністю вільних, конкурентних ринків – з гнучкими цінами і заробітною платою, без втручання держави, монополій чи профспілок.

З середини 1970-х років широке розповсюдження серед зарубіжних економістів отримала теорія раціональних сподівань (TRC), яка ґрунтується на визначенні загальноприйнятого в економічній теорії переконання про те, що люди ведуть себе раціонально. Ринкові суб'єкти збирають й обмірковують інформацію при формуванні сподівань стосовно речей, які становлять для них грошовий інтерес. Підприємці, споживачі та робочі згідно з теорією розуміють, як функціонує економіка і мають можливість використовувати доступну інформацію для прийняття рішень, які найкращим чином відповідають їх приватним інтересам.

Виробленню принципово нових підходів до даної проблеми сприяла поява у 1958 році знаменитої роботи англійського економіста А. В. Філіпса «Співвідношення між безробіттям і ступенем виміру грошової заробітної плати у Великобританії», де він на аналізі статистичного матеріалу побудував криву, яка характеризує зв'язок між середньорічним ростом заробітної плати і безробіттям. Цей взаємозв'язок виявився оберненим: якщо заробітна плата зростає швидко, безробіття було невеликим і навпаки.

Підсумовуючи розгляд теоретичних розробок зарубіжних вчених з питань зайнятості, можна сказати, що адаптація цих теорій до наших умов практично є нереальною. Українськими вченими економістами повинні бути розроблені свої теоретичні розробки з питань зайнятості, які послужать ґрунтом для формування ринку праці в Україні.

2.4. В параграфі 1.2 «Регулювання зайнятості населення в країнах з розвинутою ринковою економікою» висвітлено вивчення і узагальнення зарубіжного досвіду, зокрема в Швеції, Японії, США, Великобританії. Перш за все слід відзначити, що держави цієї групи одвічно розрізняються за умовами і

передумовами, які зумовлюють переорієнтацію суспільних формацій на новий тип виробничих відносин, а також терміном і початком здійснюваних політико-економічних реформ.

У залежності від комплексу заходів щодо регулювання ринку праці, його інституалізації і організації кожна країна ринкової економіки має свою модель ринку праці.

Прикладом «зовнішнього» ринку праці є Швейцарія. 2% валового внутрішнього продукту держава затрачає на активізацію ринку праці, що в 2 рази більше, ніж у більшості європейських країн. Замість того, щоб просто видавати допомогу, шведська адміністрація прагне повернути безробітних до праці через служби працевлаштування з допомогою консультацій, перепідготовки, тимчасової зайнятості в державному секторі, субсидій компаніям за найм безробітних і допомоги на переїзд робітників до нових робочих місць.

Класичний приклад організованого внутрішнього ринку праці подає Японія. Практично на протязі всього періоду високих темпів економічного росту ринку праці в Японії базувався на так званому «пожиттєвому наймі», а саме на системі матеріального стимулювання, яка знаходилася в залежності від тривалості неперервного трудового стажу і віку робітників, на системі їх службового переміщення по віку і системі місцевих внутріфірменних, тобто прив'язаних до однієї корпорації, профспілок.

Ще одна модель – американська. Для неї характерна децентралізація ринку праці. В кожному штаті США є своє законодавство про зайнятість і допомогу безробітним, свої фонди по безробіттю. Внески підприємств і самих робітників виплачуються окремо у Фонд Штатів і у Федеральний Фонд.

В США державні органи (на рівні штатів або місцеві) і підприємства розробляють спільні програми перепідготовки вивільнених робітників. Головна мета такої форми співробітництва полягає в тому, щоб корпорації самостійно оцінювали свої потреби в кадрах і на основі цих оцінок визначали наявну можливість для навчання і обов'язково подальшого працевлаштування осіб,

вивільнених з підприємств даного регіону. Потім укладається угода, згідно якої підприємства отримують державну субсидію (на певну кількість тих, хто вчиться).

Поряд з іншими країнами Великобританія намагається відшукати кардинальне вирішення питання шляхом більш гнучкого регулювання заробітної плати, вдосконалення законодавства; переорієнтації фондів страхування по безробіттю на стимулювання виробництва; сприяння мобільності робочої сили; відмови від регламентації найму і звільнення; діяльності рад по заробітній платі у відношенні низькооплачуваних робітників.

2.5. В параграфі 1.3 «Формування ринку праці в Україні» розкрито проблеми, які стоять перед Україною при формуванні ринку праці.

Основними причинами безробіття постають структурні зміни виробництва, ліквідація малорентабельних та збиткових підприємств, розпад міжреспубліканських економічних зв'язків, запровадження у виробництво нових технологій і НТП, інтенсифікація праці при змінах форм власності, конверсія оборонного виробництва та скорочення Збройних сил. Згідно з даними про кількість безробітних у різних регіонах нашої країни спостерігається тенденція до збільшення рівня безробіття за 1994 рік від 0,04% до 1,21%.

Внаслідок загострення міжнаціональних відносин в республіках СНД, на територію України потяглися потоки біженців, які суттєво деформували баланс трудових ресурсів ряду територій, поглибили процес наростання безробіття. Це створило великі труднощі з працевлаштування людей, забезпечення їх роботою та продовольством.

Становлення ринку праці в Україні – тривалий процес, розрахований на багато років. Він потребує наукового обґрунтування, надійного механізму регулювання, який був би здатним активно впливати як на ринок пропозиції робочої сили, так і на ринок застосування праці.

Нами в дисертаційній роботі подана і науково обґрунтована концепція формування ринку праці на регіональному рівні, яка визначає напрямки

наукового, правового і організаційного забезпечення заходів і включає такі розділи:

1. ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ (характеристика моделі ринку праці, яка враховує особливості перехідного періоду, менталітет людей і психологію ринкових відносин);
2. МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ (детальний аналіз і опис кожної із складових механізму формування попиту і пропозиції на ринку праці, впливу ринкової кон'юнктури взагалі на ринок праці);
3. РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ І ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ (характеристика основних напрямків регулювання ринку праці, зокрема з боку держави, а також політики зайнятості в рамках єдиного народногосподарського комплексу).
4. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ (характеристика заходів по захисту населення від негативних наслідків переходу до ринку, комплексу державних гарантій з умов і оплати праці та соціального захисту безробітних).

2.6. Друга глава «Оцінка і аналіз зайнятості населення» розкриває методичні підходи до розрахунку балансу ринку праці та прогнозування його окремих показників (§ 2.1), а також проводиться детальний аналіз ринку праці на рівні регіону (§ 2.2).

2.6.1. В параграфі 2.1 обґрунтовано розробку розрахункового балансу ринку праці (табл. 1), який включає два основних показники:

- а) пропозиція робочої сили;
- б) попит на робочу силу.

Таблиця 1

РОЗРАХУНКОВИЙ БАЛАНС РИНКУ ПРАЦІ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ в 1993 році

ПОКАЗНИКИ	Незайняте населення, чол.	
	всього	в т.ч. безробітних
1	2	3
1. ПРОПОЗИЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ		
1.1. Чисельність зареєстрованих громадян, не занятих трудовою діяльністю, для яких вирішуються питання їх працевлаштування на початок року	4990	4068
1.2 НАДІЙШЛО ПРОТЯГОМ РОКУ НА РИНОК ПРАЦІ	10582	5106
З причин незайнятості:		
а) вивільненні у зв'язку з ліквідацією, реорганізацією, перепрофілюванням підприємств, скороченням чисельності штату	2091	1438
б) звільненні за власним бажанням	4242	1497
в) звільненні за порушення трудової дисципліни	47	22
г) звільненні у запас із Збройних Сил за скороченням чисельності або штату без права на пенсію	13	-
д) демобілізовані із військової строкової служби	555	238
е) звільнені з установ, що виконують покарання або здійснюють примусове лікування	35	4
є) випускники загальноосвітніх шкіл	374	-
ж) випускники ПТУ	510	350
з) випускники вищих навчальних закладів	748	608
и) переселенці із зони Чорнобильської АЕС	13	5
і) раніше зайняті в домашньому господарстві	129	50
ї) інші	1825	884
ПОПИТ НА РОБОЧУ СИЛУ на початок року	1761	-
Працевлаштовано протягом року	5124	2029
в т. ч.		
на робочі місця в державному секторі економіки	4611	1878
на робочі місця в недержавному секторі економіки	513	151

продовження таблиці 1

1	2	3
ІНШІ НАПРЯМКИ СПРИЯННЯ ЗАЙНЯТОСТІ		
проходило професійне навчання	961	134
брало участь в громадських роботах	328	71
Зареєстровано незайнятого населення на кінець року	6479	5443

На основі балансу трудових ресурсів області встановленої форми статистичної звітності та використовуючи вищеназваний баланс розраховано коефіцієнти стану ринку праці в регіоні.

Назвемо основні коефіцієнти:

1) Загальний коефіцієнт зайнятості. Для його розрахунку чисельність зайнятого населення співвідноситься з чисельністю працездатного населення

$$K_z = \frac{H_z}{H_{nz}}, \quad (1)$$

де H_z – чисельність зайнятого населення відповідно до балансу трудових ресурсів протягом року, чол.

H_{nz} – чисельність населення працездатного віку відповідно до балансу трудових ресурсів протягом року, чол.

Проведемо розрахунок по Тернопільській області:

у 1992 р.

у 1993 р.

$$K_z = \frac{508200}{601300} = 0,85$$

$$K_z = \frac{496800}{604600} = 0,82$$

2) Загальний коефіцієнт безробіття

$$K_b = \frac{Чб}{H_{nz}}, \quad (2)$$

де $Чб$ – чисельність безробітних, зареєстрованих службою зайнятості протягом року, чол.

у 1992 р.

у 1993 р.

$$K_b = \frac{6060}{601300} = 0,010$$

$$K_b = \frac{9174}{604600} = 0,015$$

3) Коефіцієнт достовірності безробіття

$$K_{\delta b} = \frac{Чб}{Ч_{прс}}, \quad (3)$$

де Чпрс – чисельність населення, незайнятого трудовою діяльністю і зареєстрованого службою зайнятості як таке що шукає роботу протягом року, чол.

у 1992 р.

у 1993 р.

$$K_{\delta b} = \frac{6060}{11923} = 0,51$$

$$K_{\delta b} = \frac{9174}{15572} = 0,59$$

4) Коефіцієнт ліквідності безробіття

$$K_{лб} = \frac{Ч_{бп}}{Чб}, \quad (4)$$

де Чбп – чисельність працевлаштованих безробітних при допомозі служби зайнятості протягом року, чол.

у 1992 р.

у 1993 р.

$$K_{лб} = \frac{1222}{6060} = 0,20$$

$$K_{лб} = \frac{2029}{9174} = 0,22$$

5) Коефіцієнт пропозиції робочої сили на певну дату

$$K_{прс} = \frac{Ч_{прс}}{P}, \quad (5)$$

де P – потреба в робітниках на заміщення вільних робочих місць (посад) на певну дату, чол.

Станом на 01.01.1992 р. $K_{прс} = \frac{1182}{3466} = 0,34$

Станом на 01.01.1993 р. $K_{прс} = \frac{4990}{1761} = 2,83$

6) Коефіцієнт попиту на робочу силу на певну дату

$$K_{пс} = \frac{P}{Ч_{прс}}, \quad (6)$$

Станом на 01.01.1992 р. $K_{пс} = \frac{3466}{1182} = 2,93$

Станом на 01.01.1993 р. $K_{пс} = \frac{1761}{4990} = 0,35$.

Нами за допомогою статистичного методу експоненційного вирівнювання зроблено прогноз чисельності безробітних в досліджуваному регіоні на 1995 рік, а також визначено ступінь впливу основних факторів: обсягу виробництва промислової продукції та виробництва товарів народного споживання на коефіцієнт зайнятості. Для розрахунку ми використали економіко-статистичні методи. Розрахунки, виконанні на ПЕОМ з допомогою програми STATAN, показали, що зростання факторних показників викликає підвищення рівня зайнятості населення і навпаки.

2.6.2. В параграфі 2.2 «Аналіз ринку праці регіону» запропоновано логіко-функціональну схему послідовності виконання основних етапів моніторингу стану і кон'юнктури ринку праці, яка представляє собою логічно пов'язані інформаційні блоки від моменту вивільнення робітників до моменту їх працевлаштування.

Ця схема включає такі блоки:

- 1 – вивільнення робітників;
- 2 – незайняте населення, яке звернулося з питань працевлаштування у регіональний центр зайнятості;
- 3 – працевлаштоване населення;
- 4 – безробітне населення;
- 5 – населення, зайняте на громадських роботах;
- 6 – населення, що проходить професійне навчання та перенавчання;
- 7 – незайняте населення, зафіксоване регіональною службою зайнятості, але не працевлаштоване;
- 8 – потреба в робочій силі.

Відповідно до вищезазначеної схеми проведено аналіз ринку праці досліджуваного регіону за 1994 рік, а окремі показники охарактеризовано станом на 01.01.1995 року.

Результати дослідження показали, що першими прийшли на ринку праці менш конкурентоздатні люди, які страждають від відсутності житла: вимушені мігранти, жінки з малолітніми дітьми, яких першими звільняють при

скороченні штатів; молодь, яке немає високих професійних навичок та досвіду роботи; демобілізовані солдати і офіцери; особи передпенсійного віку та пенсіонери.

Особливо вразливою та обмеженою в реалізації свого трудового потенціалу залишилася жінка, так 68,09% (станом на 01.01.1995 р.) практично не можуть влаштуватися на роботу, тоді як їх участь в повсякденній домашній роботі стає все важчою у зв'язку з занадто високими цінами на соціально-побутові послуги.

Особливо гостро торкається проблема безробіття молоді. В першу чергу труднощі з одержанням роботи відчують випускники шкіл, ПТУ, середніх спеціальних та вищих навчальних закладів. Так, на ринок праці області в 1994 році вийшли випускники загальноосвітніх шкіл – 403 чол.; випускники ПТУ – 852 чол.; випускники вищих навчальних закладів – 925 чол., що в сумі становить 2180 чол., або 18,32% від усіх, хто звернувся у службу зайнятості з питань працевлаштування. Станом на 1 січня 1995 року серед безробітних випускники ПТУ складають 269 чол., або 8,18% до всієї чисельності безробітних в області; вищих навчальних закладів – 283 чол., або 8,61%.

В силу відсутності високої професійної кваліфікації й виробничого досвіду молодь виходить на ринку праці незахищеною і слабokonкурентною з другими претендентами на робочі місця. Становище посилюється недосконалістю системи професійної підготовки. Умови працевлаштування молоді, на нашу думку, продовжують тенденції зниження економічних переваг одержаної освіти, престижності професії.

В даний час великого розмаху набуло приховане безробіття у формах вимушеної неповної зайнятості та тривалих неоплачуваних відпусток. Відповідно з даними обласного відділу статистики на підприємствах і організаціях Тернопільської області протягом 1994 року надані неоплачувані відпустки з ініціативи адміністрації 59375 працівникам, переведені на режим неповного робочого тижня 18146 чол. Втрати робочого часу на підприємствах і

організаціях становлять 4035098 людино-днів. Згідно з офіційними даними скрите безробіття в регіоні становить 20%, але насправді воно сягає 40%.

Шлях до ефективної зайнятості лежить тільки через ринку праці й структурні перетворення в народному господарстві. Саме вони будуть визначати процес масового вивільнення надлишків робочої сили та її перерозподіл між секторами економіки, формування резервних кадрів, їх мобілізацію та перерозподіл через систему ринкових механізмів і структур.

2.7. Третя глава «Механізми регулювання ринку праці» розкриває формування механізмів регулювання зайнятості населення (§ 3.1) та систему організації професійної перепідготовки безробітного населення в умовах ринкових відносин (§ 3.2).

2.7.1. Вивчивши механізми регулювання ринку праці можна сказати, що регулювання процесів зайнятості проходить на трьох основних рівнях: державному, територіальному і на рівні підприємства.

1. На державному рівні визначаються мінімально необхідні нормативи функціонування ринку праці, його загальні межі. Держава забезпечує уніфікацію системи соціального і трудового законодавства, визначає обсяг прав роботодавців і робітників сфери найму, можливості їх участі в управлінні виробництвом, межі компетенції місцевих органів управління ринком праці.
2. На регіональному рівні визначається стан ринку праці, співвідношення попиту і пропозиції робочої сили, з урахуванням специфіки кожного регіону. В конкретному регіоні визначаються свої пріоритети розвитку, потім складається структура останнього і відповідно до цього формується концепція зайнятості, передбачаються заходи по стимулюванню тих чи інших підприємств з метою подолання деформації.
3. На рівні підприємства. Тут відбувається застосування всіх заходів, які впливають безпосередньо на робітника. На цьому рівні регулювання

включає такі моменти: робочі місця і трудові ресурси; планування у сфері кадрів; професійне навчання та соціальний захист.

Формування та регулювання ринку праці в Україні відбувається водночас з прийняттям заходів, що забезпечують його функціонування. По-перше, прийняті різні закони та законодавчі акти, що регулюють зайнятість населення. По-друге, серед організаційних заходів, необхідно відзначити створення державної служби зайнятості. По-третє, економічні заходи включають податково-кредитне регулювання кількості нових робочих місць, в тому числі для менш конкурентоздатних осіб, які зазнають особливих труднощів в пошуках роботи, а також систему матеріальних компенсацій при втраті роботи.

Дослідження подальшої дії механізму зайнятості як способу соціального захисту населення в умовах становлення ринкової економіки дають підстави вважати, що саме цей механізм відображає демократичну у своїй суті природу ринкових відносин, ринку праці, де суб'єкти купівлі й продажу робочої сили рівноправні як в своїх вимогах, так і в формах їх задоволення. Розглядаючи взаємозв'язок ринку праці й системи державного регулювання зайнятості, звертаємо увагу на те, що на ринку праці безпосередньо ніякої купівлі-продажу не відбувається. Він тільки зводить того, хто бажає знайти роботу, з тим, кому потрібні робочі руки. В цьому плані ринок праці являє собою систему, організовану державою для соціального захисту. Основним регулятором тут є державна служба зайнятості, котра повинна підтримувати людину, допомогти їй працевлаштуватись, одержати чи змінити професію, тобто піднятись до того рівня, якого потребує та чи інша галузь.

За рахунок коштів Державного Фонду сприяння зайнятості у 1994 році в Тернопільській області утворено 21 робоче місце, що становить 0,36% до всіх працевлаштованих протягом року.

На основі визначених можливостей ринок праці стає найважливішою системою реалізації особистої зацікавленості працівників, забезпечення повноцінної оплати праці, стимулюючи заповзятливість, ініціативу, підвищення якості робочої сили. Крім цього, ринкові відносини ставлять перед ними нові

умови, при яких ці здібності можуть отримати максимальний розвиток. Перш за все це більш напружена праця, висока якість виконаної роботи, постійний пошук і раціоналізаторство, відчуття необхідності додаткових знань зі свого фаху, здатність до перекваліфікації, а може, й до зміни професії.

2.7.2. У параграфі 3.2 висвітлюється одне із найважливіших особливостей процесу формування ринку праці – організація перепідготовки безробітного населення. Вона виступає перш за все як чинник удосконалення соціальної структури суспільства, а також соціального захисту населення, і центральної ланки, яка зв'язує окремі елементи вивільнення, перерозподілу та працевлаштування робітників в умовах структурних зрушень в економіці.

У зв'язку з цим в дисертаційній роботі запропоновано систему організації професійного навчання безробітних, яка включає такі напрямки:

1. Визначення потреби у професійному навчанні безробітних.
2. Інформаційні дані про навчально-виробничу базу професійної освіти, яка включає даний регіон.
3. Робота з безробітними (реєстрація, консультативна допомога, підбір необхідного навчального місця, укладання договору і направлення на навчання, участь в контролі за процесом навчання і атестації осіб, що завершують навчання).
4. Аналіз діяльності служби зайнятості з професійного навчання.

Запропонована в роботі методика аналізу з організації професійного навчання та перепідготовки безробітного населення дала змогу визначити основні показники діяльності служби зайнятості.

Назвемо основні з них:

- 1) Коефіцієнт всеобучу свідчить про масштаби діяльності служби зайнятості з організації професійного навчання, служить основою для планування на перспективу:

$$K_v = \frac{Ч_{нн}}{Ч_{прс}}, \quad (7)$$

де, $Ч_{нн}$ – чисельність осіб, що направлені на професійне навчання протягом року, чол.

- 2) Коефіцієнт ефективності навчання дає змогу визначити, яка доля тих, хто успішно закінчив професійне навчання та перепідготовку:

$$K_{en} = \frac{Ч_{эн}}{Ч_{нн}}, \quad (8)$$

де, Ч_{эн} – чисельність осіб, що закінчили навчання протягом року, чол.

- 3) Коефіцієнт відсіву показує, яка частина учнів не завершила навчання:

$$K_v = \frac{Ч_v}{Ч_{нн}}, \quad (9)$$

Де, Ч_v – число осіб, що не завершили навчання протягом року, чол.

Соціальний напрям діяльності служби зайнятості з професійного навчання визначається з допомогою таких показників:

- 1) Питома вага тих, чий кваліфікаційний рівень підвищився (Дп):

$$Дп = \frac{Ч_{кп}}{Ч_{зн}}, \quad (10)$$

де, Ч_{кп} – чисельність осіб, чий кваліфікаційний рівень підвищився протягом року, чол.

- 2) Питома вага тих, чий кваліфікаційний рівень знизився (Дн):

$$Дн = \frac{Ч_{кн}}{Ч_{зн}}, \quad (11)$$

де Ч_{кн} – чисельність осіб, чий кваліфікаційний рівень знизився протягом навчання, чол.

2.8. У висновках зазначається, що в дисертаційній роботі вивченні процеси формування ринку праці на регіональному рівні, проведений аналіз стану трудових ресурсів, досліджено джерела формування ринку праці. Результати дослідження показали, що основним джерелом поповнення ринку праці є вивільнення із підприємств, установ та організацій, а також звільненні за власним бажанням. Соціально-демографічний склад безробітних становлять в основному жінки, молодь, інженерно-технічні працівники та службовці. Попит на робочу силу має виражену тенденцію до зниження. В його структурі переважають робітничі професії. Масштаб і структура попиту не відповідає розмірам і структурі пропозиції на ринку праці, має місце приховане безробіття, яке може прийняти видимі форми.

3. Основні положення дисертації викладені автором в таких публікаціях:

1. Дяків О.П. Темпи і фактори економічного росту виробництва. // Проблеми економіки України. Випуск 2. Тернопіль, 1993. – 0,1 д.а.
2. Дяків О.П., Горілий А. Г. Зайнятість населення на Поділлі: стан і перспективи. // Економіка України, 1993, - №12. – 0,2 д.а.
3. Дяків О.П. Ринок праці: зайнятість та безробіття в Тернопільській області // Збірник «Проблеми розбудови державності України». – Київ, 1993. Деп. в УкрІНТЕІ 14.10.1993 №1989 Ук 93. – 1,0 д.а.
4. Дяків О.П., Вихрущ В. П., Кузнецова С. До питання про формування економічної думки в Україні. – Київ, 1993. Деп. в УкрІНТЕІ 14.10.1993. №1989 Ук 93. – автору належить 0,1 д.а.
5. Дяків О.П., Андрушків Б.М. і др. Ринок і аналіз умов його впровадження в Україні. – Київ, 1994. Деп. в ДНТБ України 15.12.1994 №2497 Ук 94. – автору належить 0,5 д.а.

А Н Н О Т А Ц И Я

Дякив О. П. – Оценка и механизмы регулирования занятости населения.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.02 – занятость и рынок труда. Институт региональных исследований НАН Украины, Львов, 1995 г.

Защищается рукопись диссертации в которой содержится концепция регулирования рынка труда на региональном уровне. Соответственно концепции раскрываются предпосылки формирования рынка труда, произведен детальный анализ по двух главных показателях: предложению рабочей силы и спросе на рабочую силу. Раскрыты механизмы регулирования рынком труда, а также меры социальной защиты населения.

ANNOTATION

Dyakiv O. P. – Evaluation and Methods of Regulation of Population Employment

Thesis for competition of scientific degree of economic sciences in specialiti 08.09.02 – employment and labour market. Institution of regional investigations of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, 1995.

The thesis manuscript, which presents the conception of labour market regulation on the regional level, is being defended. According to the conception preconditions of labour market foundation are opening, detail analysis is made in two main figures: offering of labour force and demand in labour force. Methods of labour market regulation and measures of population social protection are opened.

Ключові слова: зайнятість населення, пропозиція робочої сили, попит на робочу силу, механізми регулювання.

Підписано до друку 26.04.1995 р. Формат паперу 60x84 1/16.

Друк офсетний ротопронтний. Папір білий друкарський. Друкарських аркушів 1 ¼. Зам. 416. Тираж 100.

Тернопіль вул. Над Ставом, 10. Обласне управління статистики.
Відділ оперативної поліграфії.